

"Korgeffekten" - effekter av förändringar i varukorgen och dess sammansättning

I tabellen nedan visas korgeffekten på KPI i januari sedan några år. Talen anger med hur mycket månadsförändringen eller inflationstakten har justerats nedåt eller uppåt i procentenheter på grund av korgeffekten.

Korgeffekten varierar från år till år dels beroende på hur stora förändringar som sker i underlaget för viktberäkningarna och dels på att själva korgen uppdateras dvs. gamla varor och tjänster tas bort och nya tillkommer. Dessutom bidrar storleken på relativpriserförändringarna under de perioder för vilka vägningstalen uppdateras.

Effekt (procentenheter) på förändringstalen i KPI från uppdaterad sammansättning av varukorgen.

Typ av förändringstal	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Månadstalet	-0,5	0,2	-0,5	0,1	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Inflationstakten	-0,2	-0,1	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1

KPI ska belysa hur ändrade priser påverkar konsumenternas kostnad för att behålla en oförändrad levnadsstandard. I teorin innebär ett idealt levnads-kostnadsindex att hushållens kostnader för en viss nyttonivå jämförs vid olika prissituationer utifrån de konsumtionsval som är optimala vid varje jämförelsesituation. Jämförelsen avser alltså samma totala nytta men sammansättningen av nyttigheterna – varorna och tjänsterna – skiljer sig åt när hushållen anpassar sig till rådande relativpriser. I praktiken måste emellertid ett prisindex vara beräknat utifrån en bestämd varukorg.

I Sveriges KPI uppdateras sammansättningen av den varukorg som ligger till grund för beräkningarna vid varje årsskifte. Att ändringarna görs årsvis innebär att prisförändringarna kan baseras på en aktuell konsumtionssammansättning. Sättet detta sker på innebär också att indexnivån kan komma att justeras i samband med årsskiften. Denna "korgeffekt" som uppstår vid beräkningen av index för januari kan närmast beskrivas som en teknisk effekt på index. Underlaget för konsumtionsvikterna för de varor och tjänster som ingår i varukorgen hämtas främst från nationalräkenskapernas beräkning av den privata konsumtionen.

Beräkning av indextal i konsumentprisindex

Sedan 2005 har förändringstalen i KPI beräknats utifrån den publicerade indexserien med basår 1980=100. Förutom direkta prisförändringar innefattar dessa förändringstal en effekt också av förskjutningen från konsumtionens sammansättning.

Vid jämförelser av KPI över årsskiften för kortare perioder än tolv månader är förändringen i indextalet inte alltid ett helt rättvisande mått på prisutvecklingen. Anledningen är att korgeffekten kan komma att dominera över de faktiska prisförändringarna under den kortare perioden. Korgeffekten kan uppfattas som en skattning av substitutionen mellan produkter mellan två år. SCB redovisar särskilt hur stor del av indextalet som utgörs av den s.k. korgeffekten i januari varje år.

De effekter av ändrad sammansättning av varukorg som uppkommer vid årsskiften är en följd av det valda beräkningssättet. Konsumentprisindex är ett kedjeindex som är uppbyggt av indexlänkar vilka anger förhållandet mellan det genomsnittliga prisläget för intilliggande år. Prisförändringarna på olika varor och tjänster vägs ihop till en genomsnittlig prisförändring med stöd av varukorgens sammansättning under de båda åren. Genom att multiplicera (kedja) dessa länkar med varandra kan man jämföra prisnivån mellan vilka år som helst. Vidare beräknas indexlänkar som anger förhållandet mellan prisläget respektive månad och det genomsnittliga prisläget under kalenderåret två år tidigare. Genom att multiplicera sådana länkar med kedjade indextal för år bildar man indextal för enskilda månader. För januari 2017 beräknas indextalet t.ex. enligt nedan:

$$I_{1980}^{2017, jan} = I_{1980}^{1980, dec} \times I_{1980, dec}^{1981, dec} \times \dots \times I_{2002, dec}^{2003, dec} \times I_{2003, dec}^{2004} \times I_{2004}^{2005} \times I_{2005}^{2006} \times \dots \times I_{2014}^{2015} \times I_{2015}^{2017, jan}$$

Det här sättet att beräkna indextalen säkerställer att indexets utveckling blir rättvisande på lång sikt; beräkningen baseras på prisförändringar som vägs samman utifrån konsumtionsuppgifter som speglar konsumtionens sammansättning under just de perioder som respektive prisjämförelse avser.

Vid jämförelser av indexet för exempelvis januari 2017 med det för december 2016 så påverkas den av att olika länkar har använts i indexberäkningarna. I decemberindexet avslutas kedjan av en länk som anger förhållandet mellan prisläget i december 2016 och kalenderåret 2014. I januariindexet skattas prisförändringar från helåret 2014 istället med en länk som anger förhållandet mellan det genomsnittliga prisläget under 2015 och det genomsnittliga prisläget under 2014, samt en länk som anger förhållandet mellan

prisläget i januari 2017 och det genomsnittliga prisläget under 2015. Dessa länkar har olika sammansättning av varukorgen:

- Den länk som jämför prisläget i december 2016 med prisläget under 2014 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under 2014;
- Den länk som jämför prisläget 2015 med det under 2014 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under båda dessa år;
- Den länk som jämför prisläget i januari 2017 med det under 2015 har beräknats på basis av konsumtionens sammansättning under 2015.

En genomgång av korgeffekten de senaste åren

- 2017 – Korgeffekten var -0,1 procentenhet avrundat, vilket är nära ett historiskt genomsnitt. Den större delen av korgeffekten 2017 berodde på några få produktgrupper där konsumtionsvikterna uppdaterades ovanligt mycket.
- 2016 – En relativt liten korgeffekt sammantaget, 0,0 procentenhet avrundat. Inte heller några större effekter från enskilda grupper.
- 2015 - Korgeffekten från räntekostnader för egna hem och 95-oktaning bensin var jämförelsevis stora och bidrog sammantaget med 0,1 procentenhet uppåt på månadstalet. Detta motverkades av många små negativa bidrag från resten av varukorgen. Sammantaget innebar det en korgeffekt på 0,0 procent avrundat.
- 2014 - Inga anmärkningsvärt stora förändringar av konsumtionsvikterna skedde för några enskilda varor och tjänster inom varukorgen. Effekten på månadstalet blev därför mycket liten.
- 2013 - Korgeffekten var positiv, 0,1 procentenhet på månadstalet. Den huvudsakliga anledningen var att lånestockens sammansättning inom räntekostnader ändrades relativt mycket under 2012 vilket ändrade bilden av det gångna årets räntesatsutveckling.

En viss korgeffekt uppstod också särskilt från några tjänstegrupper där konsumtionsvikterna ändrats mer än vanligt i uppdateringen. En förskjutning av konsumtionsvikten för hyresrätter mot äganderätter skedde även inom boendeposten på grund av en metodändring i

framtagandet av bostadsbeståndet som låg till grund för vägningstalsberäkningarna i KPI.

- 2012 - Korgeffekten var återigen ovanligt stor, - 0,5 procentenheter på månadstalet. Anledningen var främst att vägningstalet för räntekostnader för egnahem minskade relativt mycket på grund av den låga räntesatsnivån 2010. Korgeffekten från räntekostnader utgjorde cirka halva den totala korgeffekten på månadstalet i januari 2012.
- 2011 - Index för räntekostnader för egnahem uppdaterades med mer aktuell information om lånestockens sammansättning, vilket ändrade bilden av det gångna årets räntesatsutveckling. Uppgången i den rörliga räntan under 2010 fick en större betydelse i indexberäkningen. Korgeffekten på månadstalet i januari blev därför positiv (+0,2 procentenheter).
- 2010 - Från 2010 redovisas de förändringar i lånestockens sammansättning som skett under året inom räntesatsindex som en korgeffekt. Tidigare var praxis att istället redovisa detta som en del av prisförändringen. Nedgången i den rörliga räntan under 2009 fick en större betydelse i indexberäkningen, vilket fick en stor effekt på korgeffekten. Korgeffekten på månadstalet i januari blev därför ovanligt stor (totalt -0,5 procentenheter).